

УДК 340.13:342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.21>

ПИТАННЯ КЛЮЧОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЗА ПРАВИЛАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Єфіменко Н.В.,

здобувач кафедри адміністративного, кримінального права та процесу

ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3107-7893>

Єфіменко Н.В. Питання ключових особливостей розгляду справ щодо оскарження нормативно-правових актів за правилами адміністративного судочинства.

У статті вказано на те, що у справах щодо оскарження нормативно-правового акта за наявності очевидних ознак його протиправності та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду з позовом щодо такого акта, її цей позов може бути забезпечений шляхом зупинення дії відповідного нормативно-правового акта. Це допускається у виключних випадках, коли на основі наявних у справі доказів суд дійде переконання, що оскаржуваний акт явно суперечить критеріям його правомірності, встановленим законодавством про адміністративне судочинство. Разом з тим, не може йти мова про виключний випадок для зупинення дії нормативно-правового акта, коли норми матеріального права встановлюють альтернативний порядок реалізації прав, які зачіпає оскаржуваний нормативно-правовий акт (зокрема, за можливості діяти на підставі нормативних актів вищої юридичної сили). Також, під час вирішення питання про зупинення дії нормативно-правового акта суд має дотримуватись меж судового втручання у діяльність їх видавників та повагою до їх дискреційних повноважень, насамперед тих, що лежать у площині їх виключних владних управлінських функцій, особливо тих, яким властивий політичний та спеціалізований характер.

Запропоновано для стимулювання позивачів до добросовісного користування їх правом на позов та процесуальними правами встановлювати дату, коли саме позивач дізнався або мав дізнатись про порушення його прав та законних інтересів. Припинення участі особи у суспільних відносинах, учасникам яких відповідний нормативно-правовий акт встановлює права та обов'язки, так само як й припинення дії самого нормативно-правового акта є початковою точкою обрахування строку для його судового оскарження.

Констатована наявність у законодавчих положеннях критичних прогалин, що породжують невизначеність щодо значення опублікованого оголошення про оскарження нормативно-правового акта для обрахування строків звернення до адміністративного суду для інших адресатів відповідного нормативно-правового акта, а також щодо процесуального статусу тих з них, які виявили намір долучитись до розгляду справи про його протиправність.

Ключові слова: забезпечення позову, оскарження нормативно-правових актів, оголошення про початок провадження у справі щодо оскарження нормативно-правового акта, строк для звернення з позовом про протиправність нормативно-правового акта.

Yefimenko N.V. Matters related to key features of the by-law contestation administrative proceedings.

The article points out that in cases concerning appeals against normative acts in the presence of obvious signs of its unlawfulness and violation of the rights or legitimate interests of a person who has filed a lawsuit against such an act, this lawsuit can be accompanied by an interim remedy stopping the effect of the respective normative act. This is allowed in exceptional cases when, on the basis of the evidence available in the case, the court is convinced that the contested act clearly contradicts the criteria of its lawfulness established by law on administrative proceedings. At the same time, one cannot claim that an exceptional case for stopping the effect of a normative legal act, when the norms of substantive

law establish an alternative procedure for the exercise of rights affected by the contested normative legal act (in particular, if it is possible to act on the basis of normative acts having higher legal force). In addition, when deciding the issue of suspending the effect of a normative legal act, the court must observe the limits of judicial intervention in the activities of their issuers and respect their discretionary powers, primarily those that lie in the domain of their exclusive executive functions, especially those that are characterized by political and narrowly-specialized character.

The author, moreover, maintains that in order to encourage plaintiffs to use their right to claim and procedural rights in good faith, it is proposed to establish the date when the plaintiff learned or should have learned about the violation of his rights and legitimate interests. It is also clarified that termination of a person's participation in social relations, the participants of which are assigned rights and duties by the relevant normative act, as well as the termination of the normative legal act itself, is the starting point for calculating the timeframe for its appeal to court.

The article also indicates that there are critical gaps in the legislative provisions, which give rise to uncertainty regarding the impact of the published announcement on the appeal of a normative act on timeframes of appeal to the administrative court for other addressees of the relevant normative legal act, as well as regarding the procedural status of those who expressed their intention to join before consideration of the case on its unlawfulness.

Key words: securing a claim, contesting legal acts, announcing the initiation of proceedings in the case of contesting a legal act, deadline for filing a lawsuit about the illegality of a legal act.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Функціональне призначення підзаконних нормативно-правових актів та пов'язані із ним масштабні та багатовимірні наслідки визнання їх протиправними та нечинними обумовлюють собою необхідність закріплення законодавством про адміністративне судочинство спеціального процесуального інструментарію забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення спорів у справах цієї категорії, що включає особливий порядок позовного провадження у них та деякі інші специфічні процесуальні правила, спрямовані на формування якомога більш ефективною та збалансованою з точки зору належного поєднання приватного та публічного інтересів процедури судового оскарження нормативно-правових актів. Водночас, стан наукового опрацювання процесуальних питань розгляду та вирішення справ про протиправність нормативно-правових актів видається незадовільним через недостатню цілісність наукових праць цієї спрямованості та глибину наукових знань про теоретичні аспекти оскарження нормативно-правових актів за правилами адміністративного судочинства, а також тих з них, що стосуються оцінки рівня якості відповідних положень адміністративно-процесуального законодавства та перспектив їх вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. З числа представників науки адміністративного судочинства, які доклали значних зусиль для дослідження особливостей процедури оскарження нормативно-правових актів за правилами адміністративного судочинства, слід особливо відзначити, зокрема, С.І. Баран [1], В.В. Жидецька [2], Є.В. Лазнюк [3] та М.В. Плотнікову [4]. Вони приділяли увагу широкому спектру адміністративно-процесуальних засад та правил оскарження нормативно-правових актів, однак, накопичені, у тому числі, завдяки цим вченим, наукові знання потребують подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цього дослідження є визначення ключових особливостей розгляду справ щодо оскарження нормативно-правових актів за правилами адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи дослідження, зауважимо, що процедура оскарження нормативно-правових актів за правилами адміністративного судочинства являє собою визначений ними порядок розгляду та вирішення справи про їх протиправність, який включає приписи про юрисдикцію адміністративних судів над цими справами, підстави та заходи забезпечення позову у цих справах, систему спеціальних процесуальних дій та рішень у рамках провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів тощо.

Окреслюючи фундаментальні особливості судового оскарження нормативно-правових актів, насамперед, маємо підстави констатувати, що важливою складовою цієї процедури, якій притаманна деяка специфіка, є можливість забезпечення позову про визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень.

Так, викладаючи правила забезпечення позову у справах щодо оскарження нормативно-правових актів, законодавство про адміністративне судочинство встановило, що способом цього є зупинення дії відповідного нормативно-правового акта (п. 1 ч. 1 ст. 151 КАС України) [5]. При цьому, зупинення дії нормативно-правового акта не змінює обсягу прав та обов'язків сторін у спорі, а лише як один зі способів судового захисту тимчасово зупиняє їх реалізацію до вирішення спору по суті та не є підставою для звільнення позивача від виконання встановленого законом обов'язку після скасування таких заходів у разі відмови у задоволенні позову (Постанова Верховного Суду від 11 червня 2020 р. у справі № 826/4747/13-а) [6].

Так, підставою для зупинення дії нормативно-правового акта у порядку забезпечення позову за змістом ч. 5 ст. 151 КАС України є наявність очевидних ознак протиправності такого акта та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду з позовом щодо такого акта [5]. Значення вжитого законотворцем поняття «очевидні ознаки» необхідно розуміти як оціночну характеристику обставин, які сприймаються однозначно, є беззаперечними, не викликають жодних сумнівів і, не потребуючи оцінки доводів і аргументів позовної заяви, висловлених по суті спору, явно свідчать про протиправний характер адміністративного акта, який оскаржується до суду (Постанова Верховного Суду від 13 березня 2020 р. у справі № 1740/2484/18) [7].

Натомість, не може йти мова про виключний випадок для зупинення дії нормативно-правового акта, коли норми матеріального права встановлюють альтернативний порядок реалізації прав, які зачіпає оскаржуваний нормативно-правовий акт. Наприклад, у Інформаційному листі Вищого адміністративного суду України від 25 грудня 2013 р. № 1770/12/13-13 було вказано на те, що існування підзаконного нормативно-правового акта не в усіх випадках унеможливає фактичну реалізацію платниками податків своїх прав та інтересів. В окремих ситуаціях платники податків не позбавлені можливості діяти на підставі нормативних актів вищої юридичної сили, зокрема Податкового кодексу України. При цьому в разі застосування до такого платника негативних правових наслідків, у тому числі визначення контролюючим органом грошових зобов'язань такому платникові податків, цей платник не позбавлений права оскаржити до суду відповідні нарахування. Суд вирішуватиме справу з урахуванням ієрархії нормативних актів, надаючи перевагу актові вищої юридичної сили. Зважаючи на це, Вищий адміністративний суд України підкреслив, що вживати заходів забезпечення позову щодо незаконності нормативно-правових актів суди повинні з урахуванням фактичних об'єктивних перешкод у реалізації відповідних прав та інтересів [8].

Перевірка наявності вищевикладених підстав для прийняття рішення про зупинення дії нормативно-правового акта у порядку забезпечення позову, згідно з усталеною судовою практикою має супроводжуватись дотриманням меж судового втручання у діяльність їх видавників та повагою до їх дискреційних повноважень, насамперед тих, що лежать у площині їх виключних владних управлінських функцій, особливо тих, яким властивий політичний та спеціалізований характер. Зокрема, у контексті оскарження актів Державної служби геології та надр України Верховний Суд наголосив на тому, що суди не є установами з питань техногенної та іншої безпеки (відповідну кваліфікацію мають спеціальні державні органи, серед яких органи державного гірничого нагляду), тому не можуть самостійно оцінювати можливі екологічні наслідки зупинення дії спеціального дозволу на користування надрами. Більше того, доцільність рішень державних органів не є предметом судового контролю. Водночас, щодо ускладнення чи унеможливлення ефективного захисту чи поновлення порушених прав та інтересів приватних осіб, Верховний Суд звернув увагу на те, що підприємницька діяльність передбачає ведення господарської діяльності на власний ризик, який включає в себе можливі втрати інвестицій, виникнення додаткових витрат та інше (Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 р. № 826/14951/18) [9].

Продовжуючи дослідження, зазначимо, що ключовим блоком процесуальних питань розгляду справ про протиправність нормативно-правових актів є той, що охоплює спеціальний порядок провадження у цих справах.

Так, особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів закріплюють положення ст. 264 КАС України. Передбачені ними правила поширюються на розгляд адміністративних справ щодо:

1) законності (крім конституційності) постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України (крім рішень Кабінету Міністрів України, визначених ч. 1 ст. 266-1 КАС України), постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) законності та відповідності правовим актам вищої юридичної сили нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 264 КАС України) [5].

Положення про особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів застосовуються також у випадках, коли питання протиправності нормативно-правового акта постало під час розгляду іншої адміністративної справи (ч. 7 ст. 264 КАС України) [5].

Верховний Суд неодноразово підкреслював обов'язковість розгляду справ про протиправність нормативно-правових актів за спеціальним процесуальним порядком та за правилами загального позовного провадження. Зокрема, у справі № 160/9717/21, у якій оскаржувалось розпорядження голови Дніпропетровської ОДА, яким затверджено Перелік пам'яток архітектури та містобудування місцевого значення, Верховний Суд констатував, що спірне розпорядження є нормативно правовим актом, а тому недотримання судами порядку розгляду справи, визначеного статтями 264-265 КАС України, та розгляд справи у порядку письмового провадження є суттєвим порушенням норм процесуального права та безумовною підставою для направлення справи на новий розгляд, оскільки таке порушення, серед іншого, впливає на права та інтереси необмеженої кількості осіб (всіх осіб, на яких поширюється дія цього акта). Окремо було зазначено, що особливістю провадження у справах щодо оскарження нормативно правових актів є те, що для таких категорій спорів передбачено, фактично, необмежене коло осіб, які можуть ініціювати відкриття відповідного провадження в адміністративному суді необмежене в часі право на доступ до суду для ініціювання такого спору додаткові гарантії інформування всіх суб'єктів про початок розгляду судом такого спору додаткові процесуальні гарантії для сторін, що надаються згідно з положеннями КАС України у справах, які розглядаються за правилами загального (не спрощеного) позовного провадження спеціальні повноваження суду, спрямовані на гарантування ефективного захисту (Постанова Верховного Суду від 20 травня 2022 р. у справі № 160/9717/21) [10].

Ознайомившись із особливостями та додатковими процесуальними гарантіями процедури судового оскарження нормативно-правових актів, перш за все, звернемо увагу на те, що за змістом ч. 3 ст. 264 КАС України нормативно-правові акти можуть бути оскаржені до адміністративного суду протягом всього строку їх чинності [5].

Як з цього приводу зауважив Верховний Суд, за умови перебування особи (позивача) у правовідносинах, які регулюються нормативно-правовим актом і який оскаржується до адміністративного суду, строк звернення до адміністративного суду із позовом не може обмежуватися 6 місяцями, передбаченими ч. 2 ст. 122 КАС України (Постанова Верховного Суду від 13 березня 2020 р. у справі № 826/27282/15) [11]. Обґрунтовуючи цей висновок, Верховний Суд роз'яснив, що дія нормативно-правового акта є постійною тривалий час і не обмежується його разовим застосуванням. Відповідно, чинним нормативно-правовим актом суб'єктивні права, свободи чи інтереси можуть порушуватися неодноразово, тобто постійно, упродовж усього часу чинності такого акту. З цього випливає, що факт порушення прав, свобод чи інтересів може мати триваючий характер. Оскільки чинний нормативно-правовий акт може обумовлювати триваюче порушення суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, то, відповідно, строк звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи слід розраховувати від усього часу чинності (тривалості дії) нормативно-правового акту. На основі цих міркувань, Верховний Суд зауважив, що, обчислюючи строк звернення до адміністративного суду з позовом про оскарження нормативно-правового акта, необхідно брати до уваги таке:

- багаторазове застосування та триваюча дія (тривала чинність) нормативно-правового акта;
- дійсність факту перебування суб'єкта у відносинах, які регулюються нормативно-правовим актом;
- дата факту порушення прав, свобод, інтересів, тобто коли саме особа (позивач) дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів;
- чи є чинним нормативно-правовий акт, яким порушено права, свободи, інтереси особи (позивача);
- чи перебуває особа (позивач) у правовідносинах, які регулюються нормативно-правовим актом і який оскаржується до адміністративного суду;

- коли вступила особа (позивач) у правовідносинах, які регулюються нормативно-правовим актом, і коли з них вибула (Постанова Верховного Суду від 13 березня 2019 р. у справі № 712/8985/17) [12].

Поділяючи вищевикладені погляди, С. І. Баран підкреслила, що для того, аби особа могла звертатись із таким позовом, вона має довести порушення цим актом його суб'єктивних прав, свобод чи інтересів. Вступати ж у правовідносини, врегульовані оскаржуваним нормативно правовим актом особа не обов'язково може безпосередньо в момент набрання ним чинності. Часто остання вступає у врегульовані оскаржуваним нормативно правовим актом правовідносини і зазнає шкоди набагато пізніше, аніж акт було прийнято чи він набрав чинність [1, с. 2]. При цьому, у науковій літературі пропонується встановити норму, що право на оскарження зберігається протягом дії нормативно-правового акта, а строк на оскарження обчислюється з моменту, коли позивач став учасником урегульованих нормативно-правовим актом відносин [4, с. 158].

Водночас, після втрати ним законної сили нормативно-правовий акт не підлягає судовому оскарженню без дотримання визначених процесуальним законодавством строків, наприклад, коли особа перебувала в правовідносинах, які регулювалися цим актом, і вибула з них після втрати ним чинності, а оскарження здійснене без поважних причин поза встановленим законом строком звернення до суду (Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2020 р. у справі № 826/11039/16) [13]. Правильне розуміння значення втрати чинності нормативно-правовим актом для обрахування строку на звернення до адміністративного суду із позовом про визнання його протиправним є вкрай важливим, адже, втрата ним чинності не є обставиною, через яку відпадає предмет спору. Як зазначила С.І. Баран із посиланням на постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 15 грудня 2021 р. у справі № 640/3379/21, якщо станом на час подання позову та ухвалення судом першої інстанції оскаржуваного рішення нормативно-правовий акт був чинним, він підлягав оскарженню. Витлумачивши цей висновок, вчена констатувала, що апеляційному розгляду справи про оскарження нормативно правових актів місцевої ради не перешкоджає втрата оскаржуваним актом чинності, за умови, що такий акт був чинним на момент прийняття рішення судом першої інстанції. Враховуючи існуючу в Україні нестабільність нормативно-правового регулювання, в тому числі на місцевому рівні, такі погляди судової гілки влади є суттєвою гарантією на захист прав та інтересів особи [1, с. 3].

Ураховуючи вищевикладене, строк для реалізації суб'єктивного права на звернення до адміністративного суду за захистом від протиправного нормативно-правового акта через триваючий характер порушення не обмежується загальним строком звернення до адміністративного суду за умови перебування позивача у правовідносинах, які регулюються нормативно-правовим актом. Водночас, для стимулювання позивачів до добросовісного користування їх правом на позов та процесуальними правами мають встановлюватись дата, коли саме позивач дізнався або мав дізнатись про порушення його прав та законних інтересів. Припинення участі особи у суспільних відносинах, учасником яких відповідний нормативно-правовий акт встановлює права та обов'язки, так само як й припинення дії самого нормативно-правового акта є початковою точкою обрахування строку для його судового оскарження.

Наступною важливою процесуальною особливістю процедури судового оскарження нормативно-правових актів є встановлена законом необхідність сповіщення заінтересованих осіб про початок цієї процедури забезпечується шляхом публікації спеціального оголошення видавником оскаржуваного нормативно-правового акта.

За змістом ч. 4 ст. 264 КАС України у разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений. Оголошення має:

- містити вимоги позивача щодо оскаржуваного акта, реквізити нормативно-правового акта, дату, час і місце судового розгляду адміністративної справи (ч. 5 ст. 264 КАС України);
- бути опубліковано не пізніш як за 7 днів до підготовчого засідання, а у випадку, якщо у процесі розгляду справи щодо нормативно-правового акта суд виявить, що інші нормативно-правові акти, прийняті відповідачем, чи їх окремі положення, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі, безпосередньо впливають на прийняття рішення у справі і без визнання таких нормативно-правових актів протиправними неможливий ефективний захист прав позивача – у строк, визначений судом (ч. 6 ст. 264 КАС України) [5].

Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги на судові рішення в цій справі заінтересованих осіб, якщо вони не брали участі у справі, залишаються без розгляду (ч. 7 ст. 264 КАС України) [5].

Натомість, невиконання вимоги про публікацію оголошення про відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта тягне за собою незаконність прийнятого у ній судового рішення. Це підтверджується результатами аналізу практики адміністративних судів у справах цієї категорії, який виконала В.В. Жидецька. Серед іншого, вчена звернула увагу на справу № 2а-14955/09/2670, у якій касаційний суд визначив, що у матеріалах справи відсутнє судове рішення, яким би було зобов'язано відповідачів опублікувати оголошення, що залишилось поза увагою судів попередніх інстанцій та являє собою порушення процесуального права, яке унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи [2, с. 103].

Також у контексті оголошення про оскарження нормативно-правового акта слід приєднатись до критичних зауважень щодо необхідності врегулювання його правових наслідків для осіб, які, поруч із позивачем, вважають, що оскаржуваний нормативно-правовий акт порушує також і їх права чи інтереси, може взяти участь у справі. За справедливим твердженням Є.В. Лазнюк, процесуальний статус таких осіб законом не визначений. Прогалиною є також невизначеність строку, упродовж якого такі особи повинні звернутися до суду. Оскільки цей строк не встановлено, слід керуватися загальними правилами щодо участі третіх осіб у справі. На переконання автора думку, невизначеність такого строку може спричинити затягування розгляду справи [3, с. 178].

Висновки з дослідження. У справах щодо оскарження нормативно-правового акта за наявності очевидних ознак його протиправності та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду з позовом щодо такого акта, її цей позов може бути забезпечений шляхом зупинення дії відповідного нормативно-правового акта. Це допускається у виключних випадках, коли на основі наявних у справі доказів суд дійде переконання, що оскаржуваний акт явно суперечить критеріям його правомірності, встановленим законодавством про адміністративне судочинство. Разом з тим, не може йти мова про виключний випадок для зупинення дії нормативно-правового акта, коли норми матеріального права встановлюють альтернативний порядок реалізації прав, які зачіпає оскаржуваний нормативно-правовий акт (зокрема, за можливості діяти на підставі нормативних актів вищої юридичної сили). Також, під час вирішення питання про зупинення дії нормативно-правового акта суд має дотримуватись меж судового втручання у діяльність їх видавників та повагою до їх дискреційних повноважень, насамперед тих, що лежать у площині їх виключних владних управлінських функцій, особливо тих, яким властивий політичний та спеціалізований характер.

Строк для реалізації суб'єктивного права на звернення до адміністративного суду за захистом від протиправного нормативно-правового акта через триваючий характер порушення не обмежується загальним строком звернення до адміністративного суду за умови перебування позивача у правовідносинах, які регулюються нормативно-правовим актом. Водночас, для стимулювання позивачів до добросовісного користування їх правом на позов та процесуальними правами мають встановлюватись дата, коли саме позивач дізнався або мав дізнатись про порушення його прав та законних інтересів. Припинення участі особи у суспільних відносинах, учасникам яких відповідний нормативно-правовий акт встановлює права та обов'язки, так само як й припинення дії самого нормативно-правового акта є початковою точкою обрахування строку для його судового оскарження.

Важливою процесуальною особливістю процедури судового оскарження нормативно-правових актів є встановлена законом необхідність сповіщення заінтересованих осіб про початок цієї процедури забезпечується шляхом публікації спеціального оголошення видавником оскаржуваного нормативно-правового акта. Можемо констатувати наявність у законодавчих положеннях критичних прогалин, що породжують невизначеність щодо значення опублікованого оголошення про оскарження нормативно-правового акта для обрахування строків звернення до адміністративного суду для інших адресатів відповідного нормативно-правового акта, а також щодо процесуального статусу тих з них, які виявили намір долучитись до розгляду справи про його протиправність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баран С.І. Оскарження нормативно-правових актів місцевої ради: аналіз судової практики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* № 8. DOI: 10.54929/2786-5746-2023-8-01-10.
2. Жидецька В.В. Проблемні питання в оскарженні нормативно-правових актів. *Часопис Київського університету права.* 2014. № 4. С. 99–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shkup_2014_4_24.
3. Лазнюк Є.В. Провадження в адміністративних справах щодо оскарження нормативно-правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 20 с.
4. Плотнікова М.В. Деякі питання оскарження нормативно-правових актів НБУ. *Роль і місце адміністративної юстиції в умовах проведення конституційної реформи: тези доповідей науково-практичного круглого столу 23 жовтня 2015 р.* / за ред. М.І. Смоковича, А.О. Монаєнка, В.В. Городовенка, О.В. Прудивуса, В.Я. Настюка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 157–161.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. Дата оновлення: 4 листопада 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n11557>.
6. Постанова Верховного Суду від 11 червня 2020 року у справі № 826/4747/13-а про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89757266>.
7. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2020 року у справі № 1740/2484/18 про визнання протиправним та скасування рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88187402>.
8. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 25 грудня 2013 року № 1770/12/13-13 щодо застосування заходів забезпечення позову в разі оскарження платниками податків підзаконних нормативно-правових актів Міністерства фінансів України або Міністерства доходів і зборів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v1770760-13>.
9. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 826/14951/18 про забезпечення позову. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80606679>.
10. Постанова Верховного Суду від 20 травня 2022 року у справі № 160/9717/21 про визнання протиправним та скасування розпорядження. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111692059>.
11. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2020 року у справі № 826/27282/15 про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88187372>.
12. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 712/8985/17 про визнання нечинним рішення про встановлення місцевих податків. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80457637>.
13. Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2020 року у справі № 826/11039/16 про визнання незаконними та нечинними розпоряджень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93630532>.